

Poetyka. Strofika

dr Krzysztof Gajewski

Strofika

- ▶ Strofika — dział poetyki zajmujący się stroficzną budową utworów wierszowanych

Porządek stroficzny i stychiczny

W poezji występują dwa typu uporządkowania wersów

*Gdy słońce Raka zagrzewa,
A słowik więcej nie spiewa,
Sobótkę, jako czas niesie,
Zapalono w Czarnym Lesie.*

*Tam goście, tam i domowi
Sypali się ku ogniowi;
Bąki za raz troje graty
A sady się sprzeciwiały.*

*Siedli wszyscy na murawie;
Potym wstało sześć par prawie
Dziewek jednak ubranych
I belicą przepasanych.*

*Wszystki spiewać nauczone,
W tańcu także niezganione;
Więc kolejną zaczynały,
A pierwszej tak począć dały:*

Jan Kochanowski, Pieśń świętojańska o sobótcie

▶ Porządek stroficzny

*Wszystki płacze, wszystkie tży Heraklitowe
I lamenty, i skargi Symonidowe,
Wszystki troski na świecie, wszystkie wzdychania
I żale, i frasunki, i rąk łamania,
Wszystki a wszystkie za raz w dom się mój noście,
A mnie płakać mej wdzięcznej dziewczki pomożcie,
Z którą mię niepobożna śmierć rozdzieliła
I wszystkich moich pociech nagle zbawiła.
Tak więc smok, upatrzwszy gniazdko kryjome,
Słowiczki liche zbiera, a swe łakome
Gardło pasie; tymczasem matka szczebiece
Uboga, a na zbójcę coraz się miecie,
Próżno ! bo i na sarnę okrutnik zmierza,
A ta nieboga ledwe umyka pierza.
"Próżno płakać" - podobno drudzy rzeczenie.
Cóż, prze Bóg żywy, nie jest prózno na świecie?
Wszystko prózno! Macamy, gdzie miękcej w rzeczy,
A ono wszędy ciśnie! Błąd - wiek człowieczy!
Nie wiem, co lżej : czy w smutku jawnie żałować,
Czyli się z przyrodzeniem gwałtem mocować?*

Jan Kochanowski, Tren I

▶ Porządek stychiczny

Strofa izometryczna i heterometryczna

- ▶ *Gdy słońce Raka zagrzewa, 8*
- A słowik więcej nie spiewa, 8*
- Sobótkę, jako czas niesie, 8*
- Zapalono w Czarnym Lesie. 8*

Jan Kochanowski, Pieśń świętojańska o sobótce

- ▶ Strofa izometryczna
- ▶ *Przeszłość jest i dziś, i te dziś dalej: 12*
- Za kołami to wieś 6*
- Nie - jakieś tam... coś, gdzieś, 6*
- Gdzie nigdy ludzie nie bywali!... 9*

Cyprian Kamil Norwid, Przeszłość

- ▶ Strofa heterometryczna (różnowersowa, metaboliczna)

Strofa otwarta

▶ *Nad Kapulettich i Montekich domem* *a*
Spłukane deszczem, poruszone gromem, *a*
Łagodne oko błękitu *b*

Patrzy na gruzy nieprzyjaznych grodów, *c*
Na rozwalone bramy do ogrodów, *c*
I gwiazdę zrzuca ze szczytu. *b*

C. Norwid, W Weronie

- ▶ Nie stanowi całości intonacyjno-składniowej.
- ▶ Nie tworzy zamkniętego układu rymowego.

Najpopularniejsze rodzaje strof

- ▶ dwuwiersz: dystych
- ▶ trójwiersz: tercet, tercyna
- ▶ czterowiersz (tetrastych): strofa saficka, strofa stanisławowska, strofa mickiewiczowska
- ▶ sześciowiersz (sestet): sekstyna (sestyna)
- ▶ ośmiowiersz: oktawa, oktostych
- ▶ dziewięciowiersz: strofa spenserowska

Dystych

- ▶ *Biedna starości, wszyscy cię żądamy, a
A kiedy przydziesz, to zaś narzekamy. a*

Jan Kochanowski, Na starość

- ▶ Rymy parzyste
- ▶ Paralelizm syntaktyczny i treściowy
- ▶ Najczęściej 8-, 11- i 13-zgłoskowce

Tercet

- ▶ *Tam, gdzie ostatnia świeci szubienica,* a
- Tam jest mój środek dziś - tam ma stolica,* a
- Tam jest mój gród.* b

Od wschodu: mądrość-kłamstwa i ciemnota, c
Karności harap lub samotrzask z złota, c
Trąd, jad i brud. b

Cyprian Kamil Norwid, Pieśń od ziemi naszej

- ▶ Strofa otwarta, różnego rodzaju układy rymowe

Tercyna

- ▶ *Omszały w starym parku leży głaz... a*
- Źródło tu pod nim biło... Dawno temu... b*
- Wodę kroplami wysączył zeń czas... a*

- A jeszcze dawniej ten głaz, gdzieś z podziemu b*
- Dobyty, w parku przyniesiono głąb... c*
- Dzisiaj nikt nie wie, kto ani ku czemu. b*

Leopold Staff, Omszały głaz

- ▶ Strofa otwarta, rymy: aba bcb cdc ded
- ▶ Najczęściej 11- i 13-zgłoskowce
- ▶ Pochodzi z poezji włoskiej (Dante Alighieri, Boska komedia)
- ▶ Pojawia się u Kochanowskiego, popularna w Młodej Polsce (Kasprowicz, Staff)

Tetrastych

- ▶ Typowe układy rymów: rymy sąsiadujące (aabb), krzyżujące się (abab), okalające (abba)
- ▶ Tetrastych to najpopularniejsza strofa w historii literatury polskiej od średniowiecza do czasów najnowszych

Tetrastych — strofa saficka

- ▶ *Nie bluźń, żem zranił cię lub jeszcze ranię,* 5+6
- Bom ci ustąpił na mil sześć tysięcy* 5+6
- I pochowałem łzy me w oceanie* 5+6
- Na pereł więcej!...* 5

C. K. Norwid, Trzy strofki

- ▶ Wersy 11₅, z wyjątkiem ostatniego 5-zgłoskowego
- ▶ Safona, Hymn do Afrodyty

Tetrastych — strofa stanisławowska

- ▶ *Wszystkieś wyprawiał myśli do góry:* 5+5
- Tam dowcipnego cel smaku:* 8
- Dziwisz się cudom obcej natury,* 5+5
- A swojej nie znasz prostaku.* 8

Adam Naruszewicz, Do Astronoma

- ▶ wersy 1. i 3. — 10₅, 11₅ lub 13₇, wersy 2. i 4. — 8 zgłosek
- ▶ rymy krzyżowe abab
- ▶ Stosowana w czasach Oświecenia, podjęta przez Mickiewicza w balladach

Tetrastych — strofa mickiewiczowska

▶	<i>Z ogrodowej altany wojewoda zdyszany</i>	<i>a</i>	<i>7+7</i>
	<i>Bieży w zamek z wściekłością i trwogą.</i>	<i>b</i>	<i>10</i>
	<i>Odchyliwszy zastony, spojrzął w łóżę swej żony</i>	<i>a</i>	<i>7+7</i>
	<i>Pójrzał, zadrzał, nie znalazł nikogo.</i>	<i>b</i>	<i>10</i>

Adam Mickiewicz, Czaty

- ▶ anapest; wersy: 1. i 3. — 14₇, 2. i 4. — 10 zgłosek
- ▶ rymy abab, dodatkowo wewnętrzny rym średniówkowy w wersach 1. i 3.

Sekstyna

▶ <i>Niech fantastycznie lutnia nastrojona</i>	a	5+6
<i>Wtóruje myśli posępnej i ciemnej;</i>	b	5+6
<i>Bom oto wstąpił w grób Agamemnona,</i>	a	5+6
<i>I siedzę cichy w kopule podziemnej,</i>	b	5+6
<i>Co krwią Atrydów zwalana okrutną.</i>	c	5+6
<i>Serce zasnęło, lecz śni. — Jak mi smutno!</i>	c	5+6

Juliusz Słowacki, Grób Agamemnona

- ▶ wersy 11 lub 8 zgłosek; rymy ababcc
- ▶ Z poezji włoskiej przeniesiona do polskiej przez Jana Kochanowskiego, częsta u Słowackiego

Oktawa

- ▶ *Młodość miał bardzo piękną, niespokojną.* a 5+6
- Ach! taką tylko młodość nazwać piękną,* b 5+6
- Która zaburzy pierś jeszcze niezbrojną,* a 5+6
- Od której nerwy w człowieku nie zmiękną,* b 5+6
- Ale się staną niby harfą strojną* a 5+6
- I bite pieśnią zapału, nie pękną.* b 5+6
- Przez całą młodość pan Beniowski bujnie* c 5+6
- Za trzech ludzi czuł - a więc żył potrójnie.* c 5+6

Juliusz Słowacki, Beniowski

- ▶ wersy 11₅; rymy abababcc
- ▶ Do literatury polskiej wprowadził ją Piotr Kochanowski w przekładzie „Jerozolimy wyzwolonej” Tarquato Tasso, chętnie korzysta z niej Słowacki

Oktostych

- ▶ *To jest gruntowna i pierwsza nauka,* a 5+6
- Między mądrością najprzedniejsza sztuka:* a 5+6
- Kto do Miłości Bożej przystępuje,* b 5+6
- Niech się być naprzód płomienistym czuje.* b 5+6
- Jeśliż pierwej serca nie rozgrzeje,* c 5+6
- Lada wiatr jego zamysły rozwieje,* c 5+6
- Bo nierzkąc Miłość z płomienia się rodzi,* d 5+6
- Ale i sam Bóg wszystek w ogniu chodzi.* d 5+6

Kasper Twardowski, Pochodnia miłości bożej z pięcią strzał ognistych

- ▶ wersy 11₅; rymy aabbccdd
- ▶ Do literatury polskiej wprowadził ją Piotr Kochanowski tłumacząc „Orlanda Szalonego” Ludovica Ariosto

Strofa spenserowska

- ▶ *Patrz! Przy zachodzie, jak z Sekwany łona* a 5+6
- Powstają gmachy połamanym składem,* b 5+6
- Jak jedne drugim wchodzą na ramiona,* a 5+6
- Gdzieniegdzie ulic przeświecone śladem.* b 5+6
- Gmachy skręconym wydają się gadem,* b 5+6
- Zębatą dachów łuską się najeża.* c 5+6
- A tam – czy żądło oślinione jadem?* b 5+6
- Czy słońca promień? czy spisa rycerza?* c 5+6
- Wysoko – strzela blaskiem ozłocona wieża.* c 7+6

Juliusz Słowacki, Paryż

- ▶ Rymy ababbcbcc; wersy 11₅, ostatni — 13₇.
- ▶ Wynaleziona przez Edmunda Spensera w „The Faerie Queene”. W Polsce pierwszy używał jej Słowacki, a później szeroko — Kasprowicz.

Sonet francuski

▶ *Ehej, jak gwałtem obrotne obłoki* a
I Tytan prętki lotne czasy pędzą, b
A chciwa może odciąć rozkosz nędzą b
Śmierć - tuż za nami spore czyni kroki! a

A ja, co dalej, lepiej cień głęboki a
Błądów mych widzę, które gęsto jędzą b
Strwożone serce ustawiczną nędzą, b
I z płaczem ganię młodości mej skoki. a

O moc, o rozkosz, o skarby pilności, c
Choćby nie darmo były, przedsie szkodzą, d
Bo nasze chciwość od swej szczęśliwości c
Własnej (co Bogiem zwiemy) odwodzą. d

Niestate dobra! O, stokroć szczęśliwy, e
Który tych cieniów wczas zna kształt prawdziwy! e

Mikołaj Sęp Szarzyński, O krótkości i niepewności na świecie żywota człowieka

▶ Sonet francuski: tetrastych-tetrastych-tetrastych-dystych

Sonet włoski

▶ *Zdarto żagle, ster prysnął, ryk wód, szum zawiei, a*
Głosy trwożnej gromady, pomp złowieszcze jęki, b
Ostatnie liny majtkom wyrwały się z ręki, b
Słońce krwawo zachodzi, z nim reszta nadziei. a

Wicher z tryumfem zawył. a na mokre góry c
Wznoszące się piętrami z morskiego oddechu d
Wstąpił genjusz śmierci i szedł do okrętu, d
Jak żołnierz szturmujący w połamane mury. c

Ci leżą na pół martwi, ów załamał dłonie, e
Ten w objęcia przyjaciół żegnając się pada, f
Ci modlą się przed śmiercią, aby śmierć odegnąć. g

Jeden podróżny śledził w milczeniu na stronie e
I pomyślił: szczęśliwy, kto siły postrada, f
Albo modlić się umie, lub ma z kim się żegnać. g

Adam Mickiewicz, Burza

▶ Sonet włoski: tetrastych-tetrastych-tercet-tercet

Triolet

- ▶ *Dziewczę! wróć mi moje serce, a*
- Lub mi w zamian oddaj twoje, b*
- Póki ogień tle w iskierce a*
- Wróć mi, dziewczę, moje serce, a*
- Zdradni tylko przeniwierce a*
- Biorą cudze, kryją swoje. b*
- Dziewczę! wróć mi moje serce, a*
- Lub mi za nie oddaj twoje. b*

Józef Dionizy Minasowicz

- ▶ Rymy: abaaabab
- ▶ Wers 1., 4. i 7. oraz 2. i 8. takie same.

Strofoida

- ▶ *Hals żebrak
życiorys pogrążony
w ciemnościach*

*szmaty iskanie
w domu noclegowym
za rogiem
albo pod ścianą*

nigdy in trono

*jak Rubens
Velázquez
Van Eyck*

podejrzany

*odzyskuje swą godność
w jednym spojrzeniu*

w portrecie

Tadeusz Różewicz, Frans Hals